

ZGODBE Z DRUGE STRANI

Alenka Seliškar

UVOD

Človek, samooklicani gospodar živih bitij na tem planetu. Tisti, ki odloča o njihovi usodi; kdaj se bodo rodila, kje in kako bivala, na kakšen način in kdaj odšla v onostranstvo. Kdo mu je dal to pravico? Bog? Ali si je Boga le izmislil, da bi lažje upravičil dejanja, s katerimi po svoji meri kroji pravico do življenja soprebivalcem tega planeta?

Živali deli na koristne in nekoristne, nekatere so si prislužile celo oznako škodljivca. Ko je pred približno 23.000 leti prvi predhodnik domačega psa v Sibiriji (Perri et al. 2021) pričel pobirati ostanke v okolici človekovega prebivališča, je svojo dušo nevede prodal hudiču. Postal je lovski pomočnik, čuvaj, vojak ali pa družabnik za preživljanje prostega časa. Človek ni kaj dosti pomišljal, ko ga je za svoje potrebe pričel preoblikovati in za ekstremen izgled nekatere pasme psov z vzrejo pripeljal do tega, da se brez njegove pomoči ne morejo pariti in kotiti, ko pa enkrat ugledajo luč sveta, je njihovo življenje eno samo trpljenje.

Človeku to ni bilo dovolj. Postopoma si je v procesu domestikacije prilastil duše drugih živalskih vrst in jih pričel zapirati v hleve, kjer jim je zagotovil minimalne bivalne površine za mizerno bivakiranje do žalostnega konca na krožniku. Nemalo teh jetnikov nikoli v življenju ne vidi sonca ali občuti polzenja dežnih kapelj po kožuhu ali perju. Ne vedo, kaj je svoboda.

Zgodbe z druge strani so zasnovane kot diptih; na eni strani se predstavijo domače živali, ki svojo zgodbo o trpljenju, ki jim ga je zadal človek, pripovedujejo v prvi osebi, na drugi strani pa se bralec seznanja z dejanji, s katerimi človek grobo posega v njihovo življenje.

KASTRACIJA SESNIH PUJSKOV BREZ ANESTEZIJE IN ANALGEZIJE

Sesni pujsek, tretji dan

Današnji dan je bil prav grozen. S sestricami in bratci smo po zajtrku mirno dremali v kotcu pod lučko, ko so pujski na drugi strani hleva nenadoma pričeli kričati. Mama se je takoj vznemirila in vstala, vendar dlje od tega ni prišla, saj je ukleščena v kovinsko košaro, ki ji preprečuje premikanje, že odkar smo se skotili pred tremi dnevi. Kričanje ni in ni pojenjalo in vedno bolj mi je bilo tesno pri srcu. In potem se je zgodilo. K naši ogradi sta pristopila dva Človeka in eden od njiju je prav na hitro pograbil mojo sestrico, vendar jo je že po nekaj sekundah vrnil v ogrado, na hrbet pa ji je narisal rdečo črto. Pomislil sem, da je to morda kakšna igra, saj se sestrici ni zgodilo prav nič hudega, čeprav je tistih nekaj trenutkov, ko jo je Človek držal v rokah, kričala na ves glas. Sledil ji je najpogumnejši bratec, ki je radovedno kukal iz kotca. Tokrat je bilo drugače. Revež je kričal tako glasno, da je skoraj ohripel. Ko ga je Človek po dobri minuti, ki se je meni zdela prava večnost, vrnil v ogrado, se je komaj opotekel do kotca in tam okrvavljen obležal v hudih bolečinah. Še preden sem se zavedel, sem bil na vrsti jaz. Človek me je zagrabil in ukleščil v naročju. In potem je drugi dvakrat zarezal vame. Sploh ne morem opisati, kako je bolelo, ko mi je skozi rezni rani iztisnil modi in jih odstranil s pomočjo velikih klešč. Upiral sem se na vso moč in kričal na ves glas, vendar ni nič pomagalo. Po dobri minuti, ko sem bil že na robu zavesti od neznosne bolečine, mi je na hrbet narisal črto in me vrnil v ogrado. Z zadnjimi močmi sem se opotekel in stisnil k bratcu, ki je ihtel brez glasu. V slabih desetih minutah so bili na vrsti vsi moji bratci, sestrice pa so nas zgolj prestrašeno opazovale in dregale z rilčki. Potem so se ulegle poleg nas in zaskrbljeno spremljale dogajanje v hlevu. Ko sta Človeka opravila s pujski v zadnji ogradi, sta zapustila hlev in končno je kričanje pojenjalo. Mama je bila še dolgo

vznemirjena, vendar zaradi ukleščnosti v košaro ni mogla preveriti, kako je z nami. Po dobri uri nas je pričela klicati, naj pridemo na mleko, vendar ne jaz ne moji bratci, kljub lakoti, nismo mogli vstati in smo zgolj obležali v kotcu. Tako je bilo ves dan. Mama nas je neutrudno klicala in ponujala mleko, mi pa smo tiho ležali pod lučko in v glavi znova in znova podoživljali grozljive trenutke. Kmalu bo noč in še vedno me močno boli. Upam, da bo jutri bolje. Bom videl. Res ne razumem, zakaj mi je Človek prizadejal takšno bolečino, saj mu nisem storil prav nič. Tako majhen sem, star sem samo tri dni in življenje je že prava mora. Kaj me še čaka?

Slika 1: Kastracija pujska brez uporabe anestezije in analgezije

Človek

Kirurška kastracija je postopek, s katerim se samcem odstranita modi z namenom preprečiti neprijeten vonj in okus mesa spolno zrelih merjascev in zmanjšati agresivno obnašanje (Burgeon et al. 2021). Pravilnik o zaščiti rejnih živali določa, da kastracijo pujskov do vključno sedmega dneva starosti lahko na način, ki ne vključuje trganja tkiva, opravi veterinar ali druga oseba v skladu z zakonom, ki ureja veterinarstvo. Pri prašičih, ki so starejši od sedmih dni, lahko kastracijo opravi le veterinar z uporabo anestezije in dodatne dolgotrajne analgezije. Sesni pujski se v Sloveniji kastrirajo tretji ali četrti dan starosti praviloma brez uporabe anestezije in analgezije, kar je sicer v skladu z zakonodajo, vendar v nasprotju z dobrobitjo živali, saj je kastracija zelo boleč kirurški poseg (Rault et al. 2011).

Bolečina ni naučen fenomen, za zaznavanje pa ni potrebna predhodna izkušnja, saj so pri novorojenčkih s funkcionalno magnetno resonanco potrdili, da se njihovi možgani na boleči dražljaj odzivajo enako kot odrasli ljudje (Goksan et al. 2015). Nekaj dni stari pujski med kastracijo brez anestezije in analgezije izražajo bolečino s t. i. ubežnim vedenjem, pri čemer se s krčevitim zvijanjem telesa in premiki nog poskušajo izogniti viru bolečine (Leidig et al. 2009). Pri tem se intenzivno oglašajo oziroma kričijo; frekvenca oglašanja je višja, samo kričanje pa traja dlje kot pri pujskih, ki so zgolj v stresu zaradi manipulacije (White et al. 1995; Weary et al. 1998; Taylor et al. 2000; Marx et al. 2003). V dneh po kastraciji si pujski poskušajo ublažiti bolečino in srbečico tako, da z zadnjim delom telesa drsajo po tleh. S spremenjeno držo poskušajo razbremeniti boleči del telesa, zato klečijo na zapestjih (Hay et al. 2003) in se izogibajo sedečemu položaju (Llamas Moya et al. 2008). Med počivanjem se tresejo in zategujejo telo. So nemirni in z repkom intenzivno opletajo, kot bi poskušali odgnati muhe (Hay et al. 2003). Manj pogosto sesajo, manj komunicirajo z materjo in se socialno izolirajo (McGlone et al. 1988; Hay et al. 2003; Llamas Moya et al. 2008).

Obrazna mimika, s katero izražajo bolečino, je tipična: pripiranje vek, zategovanje žvekalnih mišic in posledično pomik ustnega kota nazaj, grbančenje kože na nosnem gredlju in poganje uhljev ob glavo (Viscardi et al. 2017).

Evropska deklaracija o alternativah kirurške kastracije iz leta 2010 je s 1. 1. 2012 predvidela ukinitvev kirurške kastracije brez podaljšane analgezije in/ali anestezije. S 1. 1. 2018 naj bi se kirurška kastracija povsem opustila in nadomestila z drugimi metodami, to je z zakolom merjaščkov pred spolno zrelostjo ali z imunokastracijo.

Leta 2020 je bilo v Evropski uniji zaklanih 258 milijonov prašičev obeh spolov, od tega je bilo okoli 31,5 % živali kastriranih, 1 % imunokastriranih, 17 % pa je bilo nekastriranih samcev, ki so bili večinoma rejni do nižje klavne teže, preden se pojavi neprijeten vonj mesa. Norveška je leta 2009 prva prepovedala kirurško kastracijo brez anestezije in analgezije, postopoma ji je sledilo več držav, zadnji med njimi sta Nemčija, ki je prepovedala kirurško kastracijo brez anestezije leta 2021, in Francija, ki jo je prepovedala leta 2022 (Van Fereneij 2022). Slovenija kirurško kastracijo sesnih pujskov brez anestezije in analgezije še vedno dovoljuje, je pa v okviru Uredbe o ukrepu dobrobiti živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 pričela s finančnimi spodbudami rejcev prašičev, ki jih pogojuje med drugim tudi z uporabo anestezije oziroma analgezije pri kirurški kastraciji sesnih pujskov.

VZREJA ZA EKSTREMEN IZGLEDE

Spock, francoski buldog, devet mesecev

Moja družina me ima neizmerno rada. Od dne, ko sem zapustil mamo in svoje tri sestrice in bratca, me obsipajo z ljubeznijo. Rad jih imam in ne predstavljam si življenja brez njih. Najraje imam Fantka. Vsak dan, ko se vrne iz šole, greva na sprehod in uganjava norčije. Strašansko uživam v igri z žogico, ki mi jo neumorno meče, dokler se ne naveličam in obležim od utrujenosti. Zelo rad se igram tudi s prijateljico, ki jo njena Punčka kliče Princeska. Princeska je mala angleška hrtica. Je prava manekenka in športnica, vitka, dirka trikrat hitreje kot jaz in nikoli, ampak res nikoli se ne utruji.

Zadnji mesec sprehodi niso več tako zabavni. Sonce sije močnejše in zelo hitro se utrudim. Pred nekaj dnevi sva se s Princesko igrala manj kot pet minut, ko sem ostal brez sape in me je za kratek čas celo zmanjkalo. Ko sem se prebudil, so se nad menoj sklanjali vsi trije: Fantek, Punčka in Princeska. Fantek je z objokanimi očmi prosil Boga, naj ostanem živ. Močno me je zanimalo, kdo je ta Bog, ki ima tako veliko moč, vendar sem se raje osredotočil na dihanje. Z velikim naporom sem vlekel zrak vase, ampak bolj ko sem se trudil, težje je šlo in vedno bolj sem bil prestrašen. Fantek me je pograbil v naročje in tekel vso pot do doma. Na srečo je bila doma Mama, ki me je hitro odnesla v kopalnico in potopila v kad s hladno vodo. Po dobrih dvajsetih minutah mi je končno odleglo in Fantku sem veselo pomigal z repkom. Še se bova igrala, ampak bojim se, da bodo ti trenutki sreče vedno krajši. Princeska me je že pred časom spraševala, kako to, da sem zadihan že po dveh krogih teka, medtem ko se ona šele ogreva. Žalosten sem, rad bi se igral s Princesko in osrečeval svojega Fantka. Bojim se, da ne bo nikoli bolje. Zakaj sem se skotil tako deformiran?

Slika 2: Primerjava profilov psa brahicefalične pasme in psa z daljšim gobcem

Človek

Ekstremen izgled kratkogobčnih ali brahicefaličnih pasem psov je posledica selekcije za določen videz, kot so potlačen gobec, okrogla glava ter velike in široko razmaknjene oči. Psihologi razlagajo, da ljudi tak obraz podzavestno spominja na dojenčka. Dodaten razlog je, da kratkogobčni psi v odraslem obdobju ohranjajo obrazne poteze mladiča, zato se lastnikom zdijo ljubki in jih želijo zaščititi in zanje skrbeti (Zebrowitz et al. 2011; Paul et al. 2023).

Med najbolj prizadetimi pasmami so francoski buldog, mops, angleški buldog in bostonski terier (Dupre et al. 2016). Predisponirani so k boleznim, ki so posledica neprimerne telesne konstitucije. Najpogosteje oblevajo za boleznimi dihal (Packer et al. 2015A), oči (Packer et al. 2015B), kože in hrbtenice (Ryan et al. 2017). Zaradi nezmožnosti vzdrževanja normalne telesne temperature s sopenjem so pri višjih zunanjih temperaturah že pri minimalni telesni aktivnosti podvrženi toplotnemu udaru, ki se večkrat konča s poginom živali v hudih mukah (Packer et al. 2019). Veliko psov kratkogobčnih pasem se ne more več skotiti po naravni poti in pridejo na svet s carskim rezom. Še bolj absurdno je dejstvo, da se njihov rod zaradi nezmožnosti sparitve vse pogosteje nadaljuje s pomočjo umetne oploditve (O'Neill et al. 2017).

Ena od zdravstvenih težav, ki kratkogobčnim psom povzroča trpljenje, je brahicefalični sindrom. Ti psi potrebujejo kirurški poseg, da sploh lahko dihajo. Brahicefalični sindrom je skupek kliničnih znakov, ki so posledica anatomskih deformacij kosti glave (zoženi nosni hodniki, spremenjena anatomija žrela), mehkih tkiv (zoženi nosnici, hiperplazija mehkega neba), anomalij grla (otekanje in izvih sluznice, kolaps grla), hipoplazije sapnika in kolapsa sapnic. Brahicefaličnemu sindromu se sekundarno pridružijo težave pri požiranju, bruhanje in regurgitacija. Povečan intratorakalni tlak zaradi napora pri vdihu je glavni razlog za gastroezofagealni refluks, regurgitacija in bruhanje

pa dodatno prispevata k vnetju požiralnika, žrela in grla (Dupre et al. 2016).

Zadnji dve desetletji število psov kratkogobčnih pasem, med katerimi prednjačijo francoski buldogi, žal strmo narašča v razvitih državah in tudi v Sloveniji (Packer et al. 2019; Erjavec 2020). Vzrok za povečano povpraševanje po teh pasmah je iskati v nepremišljeni uporabi njihovih podob v oglasih, na oblačilih, embalaži pasje hrane, pojavljanju psov na družbenih omrežjih in promoviranju pasem s strani slavnih oseb in vplivnežev. Lastniki kratkogobčnih psov so pomanjkljivo osveščeni in menijo, da so znaki oteženega dihanja, kot je npr. smrčanje, povsem običajni in ne predstavljajo zdravstvenih težav. Z raziskavo, ki so jo leta 2019 izvedli v Veliki Britaniji, so ugotovili, da je skoraj 71 % od 2168 anketiranih lastnikov mopsov, francoskih in angleških buldogov menilo, da so njihovi psi v zelo dobrem oziroma odličnem zdravstvenem stanju (Packer et al. 2019). Žal se lastniki prizadetih psov ne zavedajo številnih težav, ki so povezane z visokimi stroški veterinarske oskrbe, čustveno prizadetostjo zaradi slabega zdravstvenega stanja ali prezgodnjega pogina živali, zahtevne skrbi za nezdravo žival (izogibanje vročini, vznemirjenju in fizični aktivnosti) in neizpolnjenih pričakovanj v zvezi z lastništvom živali.

Vzreja za ekstremen izgled je v nasprotju z etiko in dobrobitjo živali. Zgolj s prepovedjo vzreje kratkogobčnih pasem bi verjetno dosegli le nasproten učinek, saj bi se ti psi še vedno vzrejali in na črnem trgu prodajali kot nepasemski psi. K rešitvi težave morajo pristopiti veterinarji, vzreditelji, kinološka društva, zakonodajalci, raziskovalci in pedagogi, oglaševalci in slavne osebe. Potencialne lastnike psov je treba ozavestiti, da s povpraševanjem po kratkogobčnih psih ekstremnega izgleda podpirajo njihovo razmnoževanje in s tem dodatno poslabšujejo razmere. Spodbujati je treba vzrejo psov z daljšim gobcem in se vrniti k standardom, ki so veljali za te pasme, preden jih je človek s sprevrženim pojmovanjem ljubkega spremenil v invalide.

ODVEČNI SPOL

Pišče, petelinček kokoši nesnice, prvi dan

Pred nekaj urami sem se izvalil. Ni bilo enostavno, napeti sem moral vse sile, da sem s kljunčkom prebil lupino in pogledal iz jajca. Hudo me je skrbelo, kako bo, ko bom zapustil varno zavetje jajca, vendar sem hitro ugotovil, da nisem sam. Okoli mene se je iz jajc prebijalo kar nekaj piščančkov in takoj sem se počutil bolje. Potem so prišle Roke in me skupaj z ostalimi prestavile na tekoči trak. Prav hecno je, počasi se peljemo in se pogovarjamo med seboj, Roke pa neumorno segajo med nas in predstavljajo sestrice na drugo stran. Zdaj smo na traku samo še fantje in na koncu mojega malega obzorja se trak konča in fantje nenadoma izginejo. Moram se pripraviti in razpreti krili, morda bom moral skočiti ali pa poleteti. Vedno bližje sem koncu obzorja in zmeraj bolj me je strah. Kaj pa, če ne bo šlo? Takole, razprl sem krili in ojoj, pod menoj je čuden krvav stroj, v katerem je pred sekundo izginil moj bratec. Zdaj sem na vrsti jaz.

Slika 3: Razvrščanje piščancev glede na spol

Človek

Piščanci moškega spola nesnih pasem kokoši rastejo počasneje in imajo manj kvalitetno meso kot pitovni piščanci. Ker je njihova reja manj ekonomična, jih takoj po izvalitvi usmrtijo z maceracijo v hitro vrtečem se kovinskem mlinu, v katerem piščance, ki potujejo vanj po tekočem traku, zmeljejo žive. V nekaterih državah piščance usmrtijo z zadušitvijo z ogljikovim dioksidom (Gautron et al. 2021). Po podatkih Evropske komisije je bilo leta 2021 v Evropski uniji 376 milijonov kokoši nesnic, od tega 1,7 milijona v Sloveniji. Ker se iz polovice jajc izvalijo samci, to pomeni, da je bilo usmrčenih podobno število petelinčkov. Ocenjujejo, da na svetovnem nivoju letno usmrtijo najmanj 7 milijard »odvečnih« enodnevnih petelinčkov nesnih pasem kokoši (de Haas et al. 2021).

Zaradi vse večje osveščenosti in pritiska javnosti sta Nemčija in Francija s 1. 1. 2022 prepovedali maceracijo enodnevnih piščancev, od leta 2026 pa bo prepovedana tudi v Italiji. Alternativno usmrtitvi enodnevnih piščancev je več. Prva je *in ovo* določanje spola z različnimi invazivnimi in neinvazivnimi metodami in izločitev jajc z moškimi zarodki v zgodnjem embrionalnem razvoju. V Nemčiji so tako januarja 2019 prišla na police trgovin prva jajca z oznako »no-kill«, ki označujejo jajca kokoši, vzrejenih z *in ovo* tehnologijo določanja spola. Druga alternativa usmrtitvi enodnevnih piščancev je preusmeritev na rejo piščancev kombiniranih nesno-mesnih pasem, tretja pa reja petelinčkov nesnih pasem za meso, namenjeno predelavi (de Haas et al. 2021).

V Sloveniji je v skladu z Uredbo Sveta ES št. 1009/2009 maceracija piščancev, starih do 72 ur, in zarodkov v jajcih (neizvaljena jajca) še vedno dovoljena.

VIRI IN LITERATURA

- BURGEON, Clément/DEBLIQUY, Marc/LAHEM, Driss et al. (2021): Past, present, and future trends in boar taint detection. V: *Trends in Food Science and Technology*, 112, str. 283–297.
- de HAAS, Elske N/OLIEMANS, Eva/van GERWEN, Maite AAM (2021): The need for an alternative to culling day-old male layer chicks: A survey on awareness, alternatives, and the willingness to pay for alternatives in a selected population of Dutch citizens. V: *Frontiers in Veterinary Science*, 8, članek 662197.
- DUPRE, Gilles/HEIDENREICH, Dorothee (2016): Brachycephalic syndrome. V: *Veterinary Clinics of North America: Small Animal Practice*, 46 (4), str. 691–707.
- ERJAVEC, Vladimira (ur.) (2020): *Lep, lepši, bolan*. Ljubljana: Veterinarska fakulteta.
- Evropska direktiva o alternativah kirurški kastraciji. https://food.ec.europa.eu/system/files/2016-10/aw_prac_farm_pigs_cast-alt_declaration_en.pdf (citirano 6. 3. 2023).
- GAUTRON, J/REHAULT-GODBERT, S/Van de BRAAK, TGH (2021): Review: What are the challenges facing the table egg industry in the next decades and what can be done to address them? V: *Animal*, 15, članek 100282.
- GOKSAN, Sezgi/HARTLEY, Caroline/EMERY, Faith et al. (2015): fMRI reveals neural activity overlap between adult and infant pain. V: *eLife*, 4, str. e06356.
- HAY, Magali/VULIN Adeline/GENIN Stephanie et al. (2003): Assessment of pain induced by castration in piglets: behavioral and physiological responses over the subsequent 5 days. V: *Applied Animal Behaviour Science*, 82 (3), str. 201–218.
- LEIDIG, Martin S/HERTRAMPF, Barbara/FAILING, Klaus et al. (2009): Pain and discomfort in male piglets during surgical castration with and without local anaesthesia as determined by vocalisation and defence behaviour. V: *Applied Animal Behaviour Science*, 116, str. 174–178.
- LLAMAS MOYA, Sara/ BOYLE, Laura A/LYNCH, Patrick Brendan et al. (2008): Effect of surgical castration on the behavioural and acute phase responses of 5-day-old piglets. V: *Applied Animal Behaviour Science*, 111 (1–2), str. 133–145.
- MARX, G/HORN, T/THIELEBEIN, Jens et al. (2003): Analysis of pain-related vocalization in young pigs. V: *Journal of Sound and Vibration*, 266 (3), str. 687–698.
- McGLONE, John J/HELLMAN, JM (1988): Local and general anesthetic effects on behavior and performance of two- and seven-week-old castrated and uncastrated piglets. V: *Journal of Animal Science*, 66, str. 3049–3058.
- O'NEILL, Dan G/O'SULLIVAN, Aoife M/MANSON, Erin A et al. (2017): Canine dystocia in 50 UK first-opinion emergency-care veterinary practices: prevalence and risk factors. V: *Veterinary Record*, 181 (4), str. 88.
- PACKER, Rowena MA/HENDRICKS, Anke/TIVERS, Michael S. et al. (2015A): Impact of facial conformation on canine health: Brachycephalic obstructive airway syndrome. *PLoS ONE*, 10 (10), str. e0137496.
- PACKER, Rowena MA/HENDRICKS, Anke/BURN, Charlotte C. (2015B): Impact of facial conformation on canine health: Corneal ulceration. V: *PLoS ONE*, 10 (5), str. e0123827.
- PACKER, Rowena MA/O'NEILL, Dan G/FLETCHER, Francesca et al. (2019): Great expectations, inconvenient truths, and the paradoxes of the dog-owner relationship for owners of brachycephalic dogs. V: *PLoS ONE*, 14 (7), str. e0219918.
- PAUL, Elizabeth S/PACKER, Rowena MA/McGREEVY, Paul D. et al. (2023): That brachycephalic look: Infant-like facial appearance in short-muzzled dog breeds. V: *Animal Welfare*, 32 (e5), str. 1–13.
- PERRI, Angela R/FEUERBORN, Tatiana R/FRANTZ, Laurent AF et al. (2021): Dog domestication and the dual dispersal of people and dogs into the Americas. V: *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 118 (6), str. e2010083118.
- PRAVILNIK O ZAŠČITI REJNIIH ŽIVALI (Uradni list RS, št. 51/10 in 70/10). <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=PRAV9926> (citirano 6. 3. 2023).
- RAULT, Jean-Loup/LAY Jr, Donald C/MARCHANT-FORDE, Jeremy N. (2011): Castration induced pain in pigs and other livestock. V: *Applied Animal Behaviour Science*, 135 (3), str. 214–225.

- RYAN, Richard/GUTIERREZ-QUINTANA, Rodrigo/ter HAAR, Gert et al. (2017): Prevalence of thoracic vertebral malformations in French bulldogs, Pugs and English bulldogs with and without associated neurological deficits. V: *The Veterinary Journal*, 221, str. 25–29.
- TAYLOR, Alison A/WEARY Daniel M. (2000): Vocal responses of piglets to castration: identifying procedural sources of pain. V: *Applied Animal Behaviour Science*, 70, str. 17–26.
- Uredba Sveta (ES) št. 1099/2009 z dne 24. septembra 2009 o zaščiti živali pri usmrtnitvi. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32009R1099&from=sl> (citirano 8. 3. 2023).
- Uredba o ukrepu dobrobit živali iz Programa razvoja podeželja Republike Slovenije za obdobje 2014–2020 v letu 2022. <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=URED8412> (citirano 6. 3. 2023).
- Van FERENEIJ, Jan-Peter (2022): The pig castration situation in the European Union. [pig333.com](https://www.pig333.com), https://www.pig333.com/articles/the-pig-castration-situation-in-the-european-union_18100/ (citirano 6. 3. 2023).
- VISCARDI, Abbie V/HUNNIFORD, Michelle/LAWLIS, Penny et al. (2017) Development of a piglet grimace scale to evaluate piglet pain using facial expressions following castration and tail docking: A pilot study. V: *Frontiers in Veterinary Science*, 4, članek 51.
- WEARY, Daniel M/BRAITHWAITE, Leah A/FRASER, David (1998): Vocal response to pain in piglets. V: *Applied Animal Behaviour Science*, 56 (2), str. 161–172.
- WHITE, RG/DeSHAZER, JA/TRESSLER, CJ. et al. (1995): Vocalization and physiological response of pigs during castration with or without a local anesthetic. V: *Journal of Animal Science*, 73 (2), str. 381–386.
- ZEBROWITZ, Leslie A/WADLINGER, Heather A/LUEVANO, Victor X et al. (2011): Animal analogies in first impression of faces. V: *Social Cognition*, 29 (4), str. 486–496.

SEZNAM SLIK

- Slika 1: https://uploads-ssl.webflow.com/61ae27119bb68c0e2337a792/6263bfaae736885aa6e58f17_WAM16076.jpg (citirano 24. 7. 2023).
- Slika 2: https://res.cloudinary.com/pippa/image/fetch/h_750,w_750,f_auto/https://assets.pippa.io/shows/5e41dc55cfffbe8c1012f0a0/1646134409639-6cf1belef89f6917ec94c5283089f82b.jpeg (citirano 24. 7. 2023).
- Slika 3: https://www.euractiv.com/wp-content/uploads/sites/2/2019/11/shutterstock_1251423196-800x600.jpg (citirano 24. 7. 2023).